HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

אי סבר לה כרבי יהודה בן בתירה נימא כוותיה קסבר רבי עקיבא כי כתיב ניסוך יתירא בששי הוא דכתיב תניא ר' נתן אומר [1] בקדש הסך נסך שכר לה' בשני ניסוכין הכתוב מדבר אחד ניסוך המים ואחד ניסוך היין אימא תרוייהו דחמרא אם כן (ה) ליכתוב קרא או הסך הסך או נסך נסך מאי הסך נסך שמעת מינה חד דמיא וחד דחמרא אלא הא דתנן (א) [א] ניסוך המים כל ז' מני אי ר' יהושע נימא חד יומא אי ר"ע תרי יומי אי ר' יהודה ב"ב שיתא יומי לעולם ר' יהודה ב"ב היא וס"ל כר' יהודה דמתני' דתנן [ב] רבי יהודה אומר בלוג היה מנסך כל שמונה ומפיק ראשון ומעייל שמיני ומאי שנא ראשון דלא דכי רמיזי מים בשני הוא דרמיזי שמיני נמי כי רמיזי מים בשביעי הוא דרמיזי אלא רבי יהושע היא וניסוך המים כל שבעה הלכתא גמירי לה [ג] דאמר ר' אמי א"ר יוחנן משום ר' נחוניא איש בקעת בית חורתן [ב] עשר נטיעות [ג] ערבה [ד] וניסוך המים הלכה למשה מסיני: רבי יהודה אומר משום רבי יהושע העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר ביום טוב הראשון של פסח הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר: הי רבי יהושע אילימא רבי יהושע דמתניתין הא אמר ביום טוב האחרון של חג הוא מזכיר אלא ר' יהושע דברייתא האמר משעת הנחתו ותו הא דתניא ר' יהודה אומר משום בן בתירה העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר הי בן בתירה אילימא רבי יהודה בן בתירה הא אמר בשני בחג הוא מזכיר אמר רב נחמן בר יצחק (א) תהא ברבי יהושע בן בתירה זמנין דקרי ליה בשמיה וזימנין דקרי ליה בשמיה דאבא והא מקמי דליסמכוהו והא לבתר דליסמכוהו [ה] תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר מ"ט א"ר חנינא לפי שאין נעצרין וטל מנלן דלא מיעצר דכתיב [2] ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד אל אחאב חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי וכתיב [3] לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה ואילו טל לא קאמר ליה מאי טעמא משום

דלא

אי סבר לה כר' יהודה. לימא כר"י שיזכיר בשני: **ניסוך יתירא בששי כתיב.** כלומר ונסכיה דמרבי תרי ניסוכין כתיב בששי להכי אמר בששי מתחיל להזכיר והאי מ"ם יו"ד מ"ם מים דלא מצינו למימר תרוייהו דיין: **או הסך הסך או נסך נסך.** מדשני קרא בדיבוריה ש"מ תרתי: **אי ר"ע תרי יומי הוו.** ותו לא דהא אמר (ב) ונסכיה דהיינו בששי מרבה ניסוך המים: **וסבר לה כר' יהודה דמתניתין.** דאמר בלוג הוה מנסך כל שמנה. לא סבר כוותיה במה דאמר כל שמונה מנסך אלא במה דאמר בשמיני מנסך וכיון דבשמיני מנסך משכחת לה לרבי יהודה [ב"ב] דאמר בשני מתחילין לניסוך המים כל שבעה: (ג) **דמפיק ראשון ומעייל שמיני.** משיב בעל הגמרא מי מצי אמר רבי יהודה דבשמיני מנסך: **מאי שנא.** דקאמר דבראשון אינו מזכיר דכי רמיזי מיא בשני הוא דרמיזי דמונסכיהם מרבה ניסוך המים שמיני נמי מי מצי אמר דמנסך הא שביעי אמר רחמנא דמ"ם יו"ד מ"ם מים כתיב בשביעי דסיום קראי דניסוך המים בשביעי כתיב כמשפטם ולא בשמיני: **אלא ר' יהושע היא.** דאמר משעת הנחתו (ד) [דהיינו בשביעי] מזכיר ואעפ"כ סבר דניסוך המים כל שבעה דגמרא גמיר לה הלכה למשה מסיני דניסוך המים כל שבעה. ודאי כר"א אתי שפיר אבל כרבי יהודה בן בתירה וכר"ע לא מיתוקמא אלא להכי לא מוקי לה כר' אליעזר דהא לא מיבעי אי ר' אליעזר סבירא ליה הכי דודאי לרבי אליעזר אתי שפיר והא דקא מוקים כר' יהושע רבותא קמשמע לן אבל כר"י בן בתירה וכר"ע לא מיתוקמא דרבי יהודה יליף מונאמר בשני ונסכיהם כו' אלמא דסבר דניסוך המים לא הוו אלא ו' ימים דאיהו לא מפיק ראשון ומעייל שמיני משום הני פירכא דפריך לעיל לא אתי כרבי יהודה ורבי עקיבא יליף מנסכיה שנאמר בששי אלמא דסבר דניסוך המים לא הוו אלא תרי יומי אבל כרבי יהושע מיתוקמא לפיכך אין מזכירין אלא ביו"ט האחרון דגשמים בחג סימן קללה אבל ניסוך המים הוי כל שבעה דגמרא גמיר לה: **עשר נטיעות.** המפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל בית סאה ערב שביעית עד ר"ה אע"ג דשאר שדות אין חורשין לפני שביעית ל' יום זה חורשין דהואיל אם אין חורשין סביבן מפסידין: **וניסוך המים.** כל שבעה: **ר' יהודה אומר משום רבי יהושע העובר לפני התיבה בי"ט האחרון של חג כו'.** כעין אמר מר הוא כלומר אמרינן לעיל(ד) ר' יהודה אומר: **הי רבי יהושע אילימא רבי יהושע דמתני'** (ה) **מיו"ט האחרון הוא מזכיר.** דראשון נמי המתפלל תפלת יוצר מזכיר ואילו הכא תני הראשון אינו מזכיר: **האמר משעת הנחתו.** דהיינו בשביעי והכא קתני יו"ט האחרון של חג דהיינו בשמיני: **ותו הא דתניא.** במכילתא אחריתי ר' יהודה אומר משום בן בתירה העובר לפני התיבה בי"ט אחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר: (אלא) **אמר רב נחמן בר יצחק תהא.** תרוייהו הא דבעית הי ר' יהושע והא דבעית הי בן בתירה ר' יהושע בן בתירה היא דהאי דקאמר ר' יהודה לעיל משום ר' יהושע והדר קאמר משום בן בתירה תהא תרוייהו ר' יהושע בן בתירה. ולא קשיא זמנין קרו ליה בשמיה דאבוה בן בתירה וזמנין דקרו ליה בשמיה דידיה ר' יהושע: **מקמי דליסמכוהו.** לא הוה חשוב וקרו ליה בשמיה דאבוה והאי דקרו ליה בשמיה דנפשיה ר' יהושע היינו לבתר דסמכוהו: **בטל וברוחות.** משיב הרוח ומוריד הטל לא חייבוהו חכמים להזכיר אפילו בימות הגשמים: **לפי שאינן נעצרין.** שאלמלא (ו) הן אין העולם מתקיים. והאי דאמרינן בתפלה משיב הרוח ומוריד הגשם לאו משום חיוב אלא חוק גשם הוא מזכיר [א] דטל ורוחות מועילות לארץ לתקנה ולנגבה כדבסמוך(ט) זיקא דבתר מיטרא כמיטרא: **ואילו טל לא קאמר.** ואתנה טל ומטר אלא מטר בלבד:

דלא

אי רבי יהודה בן בתירה. דאמר בשני בחג הוא מזכיר שית יומי הוו א"כ לא יהיה הניסוך כי אם ששה ימים: **עשר נטיעות.** פירש"י (ז) נטיעות מפוזרות בבית סאה חורש כל בית סאה בשבילן דכל נטיעה יונקת ודווקא מבית סאה היה צריך להם יכול לחרוש עד ר"ה של שביעית דהוו שפיר אוקמי אילנא שרי אבל יותר מבית סאה אינו חורש אלא כדי צורכן דהואיל ומפוזרות ביותר מבית סאה קיימי שפיר ובפחות מיכן למה קיימי וליעקר קיימי ודוקא נטיעות אמר דחורשין בשבילן עד ראש השנה אבל אילנות אסור דאורייתא כל אלול ומדרבנן (י) פסח ועצרת תקון בשדה הלבן עד פסח מותר אבל מפסח ולהלן אסור ושדה אילן עד עצרת מותר מכאן ואילך אסור: **ערבה.** שמקיפין את המזבח וניסוך המים הלכה למשה מסיני כולהו: **ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד.** לכך נקרא מתושבי גלעד לפי שהרגו ישראל אנשי יבש גלעד על מעשה פילגש בגבעה ולא נשאר ביבש גלעד כי אם מעט אנשים מן המיושבים בעיר כי כל השאר היו עם אספסוף לכך מעיד כי אליהו מן התושבים כך שמעתי מהר"י טרוט"י משם הר"י בה"ר יצחק ממלאון: **בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר.** משיב הרוח ומוריד הטל כו' לפיכך אין קפידא לומר מוריד הטל אפילו בימות החמה אך שלא יאמר מוריד הגשם והכי הלכתא ואם לא אמר בימות הגשמים כי אם מוריד הגשם ודילג משיב הרוח ומוריד הטל אין מחזירין: **ואילו טל לא מיעצר.** ומ"ה נראה דגבי גדעון (שופטים ו) כשאמר (ח) על הארץ יהיה טל ועל הגיזה יהיה חורב כתיב ויעש כן אבל כשאמר על הארץ יהיה חורב ועל הגזה יהיה טל כתיב ויהי כן כלומר דעל הגיזה היה הטל אבל לא כתיב ויעש כן משמע דעל הארץ היה טל דטל לא מיעצר ע"כ בנוסח שלפני ועוד מצאתי כשאמרו על כל הארץ יהיה טל כתיב ויעש אלהים כן וכשאמר טל יהיה על הגיזה לבדה (ט) ועל כל הארץ יהיה חרב כתיב ויהי כן ולא הזכיר בזה הש"י וטעמו אשר אומר כי הוא זה כי אין הש"י מזכיר שמו על הרעה כי אם יהיה חורב על כל הארץ היתה רעת יושבי בה וכתיב (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך אבל כשאמר על כל הארץ יהיה טל כתיב ויעש אלהים וכדומה לזה (בראשית א) ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה וגבי חשך לא הזכיר השם יתברך וכן בחמשה דברות אחרונות (שמות כ) מלא תרצח ואילך לא הזכיר הש"י הכל הולך אל מקום אחד משל למלך שבנה דירה נאה והניח לצייר מגינו לפני כל חדרי הבית זולתי בית הכסא מקום הטינוף:

בימות

מסורת הש"ס

א) סוכה מב:, ב) שם מח:, ג) מו"ק ג: ע"ש סוכה לד. מד. ע"ש זבחים קי:, ד) [דף ג:], ה) [ע"ב], ו) [שביעית פ"ב מ"א ומו"ק דף ג:],

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר רב נחמן בר יצחק תהא תרווייהו ברבי יהושע בן בתירה: **(ב)** רש"י ד"ה אי ר"ע כו' דהא אמר מ"ם יו"ד מ"ם דמרבה ניסוך המים היינו בששי הס"ד: **(ג)** ד"ה וסבר לה כו' לניסוך המים כל שבעה דמפיק ראשון ומעייל שמיני הס"ד ואח"כ מה"ד משיב בעל הגמ' מי מצי אמר רבי יהודה בן בתירה דבשמיני מנסך מאי שנא כו' כצ"ל והד"א: **(ד)** ד"ה אלא כו' משעת הנחתו הוא מזכיר ואעפ"כ כו' דגמ' כו' כל שבעה וה"ה ודאי דכר"א נמי אתי שפיר אבל כו' דהא לא מיבעי ליה אי ר' אליעזר כו' לא הוו אלא ו' ימים דליכא למימר דאיהו מפיק ראשון ומעייל שמיני משום הני פירכי דפריך לעיל הלכך לא אתי כר' יהודה כו' כצ"ל: **(ה)** ד"ה הי ר' יהושע וכו' הא אמר מי"ט: **(ו)** ד"ה לפי שאינן נעצרין שאלמלא נעצרין אין העולם כו' לאו משום חיוב דרוח אלא חיוב גשם הוא מזכיר: **(ז)** תום' ד"ה עשר נטיעות פי' רש"י עשר נטיעות המפוזרות כו' אוקמי אילנא ושרי אבל יותר: **(ח)** ד"ה ואילו כו' דגבי גדעון כשאמר יהי נא חרב אל הגזה לבדה ועל כל הארץ יהיה טל כתיב ויעש כן אבל כשאמר טל יהיה על הגזה לבדה ועל כל הארץ חרב כתיב ויהי כן כלומר כו' משמע דעל הארץ היה נמי טל כו' כצ"ל: **(ט)** בא"ד ועל כל הארץ חרב כתיב כו' כצ"ל ותיבת יהיה נמחק:

◆

מוסף רש"י

הובא בעמוד הבא

◆

רבינו גרשום

אי סבר כר"י. [לימא כר"י] שיזכיר בשני. **ניסוך יתירה (בשני) [בששי] כתיב.** כלומר, ונסכיה דמרבה תרי ניסוכין כתיב בששי, להכי אמר בששי מתחיל להזכיר, ואהני מים דלא מצי למימר תרווייהו דיין. **אי ר' יהושע חדא יומא.** ותו לא, דאמר משעת הנחתו בשביעי מזכיר, וה"ה דמתחיל לנסך. **אי ר"ע תרי יומי הוו.** ותו לא, דהא אמר ונסכיה דכתיב בששי מרבה ניסוך המים. **אי ר' יהודה בן בתירה שתא הוי.** ותו לא, דהא אמר מ"י"ם' מים, דהיינו בשני מרבה ניסוך המים. **וסבר לה כר' יהודה דמתניתין.** דאמר בלוג היה מנסך כל שמונה, ולא אמר דסבר כוותיה במה דאמר מנסך כל שמונה, אלא במה דאמר בשמיני מנסך, וכיון דבשמיני מנסך משכחת לה לר' יהודה [ב"ב] דאמר בשני מתחיל לנסך ניסוך המים כל שבעה, דאפיק ראשון ועייל שמיני. **משיב** בעל התלמוד, מי מצי אמר ר' יהודה דבשמיני מנסך, מ"ש דקאמר דבראשון אינו מזכיר דכי רמיזי מיא בשני רמיזי, דמונסכיהם מרבה ניסוך המים, שמיני נמי מי מצי אמר דמנסך ביה מיא, שביעי אמר רחמנא, דמים כתיב בשביעי ולא בשמיני. **אלא ר' יהושע היא.** דאמר משעת הנחתו דהיינו בשביעי מזכיר, ואעפ"כ סבר דניסוך המים כל שבעה, דגמרא גמיר לה הלכה למשה מסיני דניסוך המים כל ז' ודאי כר"א אתי, אלא להכי לא מוקים לה כר' אליעזר דהוא לא בעי אי ר' אליעזר [היא], דודאי כר"א אתי שפיר. **עשר נטיעות.** מפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל השדה כולה בשבילן ערב שביעית עד ר"ה, אע"ג דשאר שדות אין חורשין לפני שביעית שלשים יום, זה חורשין, דהואיל דילדות הן אם אין חורשין סביבן מפסידין. **וניסוך המים.** כל שבעה. **ר"י [אומר] משום ר' יהושע, יו"ט האחרון של חג וכו' הי רבי יהושע אילימא ר' יהושע דמתניתין.** דאמר ביו"ט האחרון הוא מזכי', (מיו"ט האחרון מזכיר) דראשון נמי המתפלל יוצר אור מזכיר, ואלו הכא תני הראשון אינו מזכיר. **האמר משעת הנחתו.** דהיינו בשביעי, והכא קתני יו"ט האחרון דהיינו בשמיני. **ותו הא דתניא.** במכילתא אחריתי, ר' יהודה [אומר] משום בן בתירה העובר לפני התיבה ביו"ט האחרון [אחרון] מזכיר ראשון אינו מזכיר. **אלא אמר רב נחמן בר יצחק תהא,** תרווייהו הא דבעית הי ר' יהושע והא דבעית הי בן בתירה, ר' יהושע בן בתירה [היא]. **זימנין קרי ליה בשמיה דאבוה.** [ר"ל בן בתירה], וזימנין קרי ליה בשמיה דידיה, ר' יהושע. **מקמי דליסמכיה.** לא הוי חשוב וקרי ליה משמיה דאבוה. **בטל וברוחות לא חייבו.** משיב הרוח ומוריד הטל. מ"ט. לא חייבו חכמים להזכיר, דלא מיעצרי, כלומר שמעולם ירד טל ומנשב רוח ולא צריכי (שאין ברכה מ"ט דלא מיעצר כלומר שלעולם יורד ואין בן) ברכה.

עין משפט נר מצוה

ה א מיי' פ"י מהלכות תמידין הלכה ו סמג עשין רה:

ו ב מיי' פ"ג מהלכות שמיטה ויובל הלכה ה:

ז ג מיי' פ"ז מהלכות לולב הלכה כ:

ח ד מיי' פ"י מהלכות תמידין הלכה ו:

ט ה מיי' פ"י מהלכות תפלה הלכה ח סמג עשין יט טוש"ע א"ח סי' קיד סעיף ג:

◆

תורה אור השלם

1. וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַייָ: במדבר כח ז

2. וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי מִתֹּשָׁבֵי גִלְעָד אֶל אַחְאָב חַי יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו אִם יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם לְפִי דְבָרִי:

מלכים א יז א

3. וַיְהִי יָמִים רַבִּים וּדְבַר יְיָ הָיָה אֶל אֵלִיָּהוּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית לֵאמֹר לֵךְ הֵרָאֵה אֶל אַחְאָב וְאֶתְּנָה מָטָר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה:

מלכים א יח א

◆

גליון הש"ס

גמ' לכתוב קרא או הסך וכן בב"ק דף סה ע"א ודף פה ע"ב ובמנחות דף יז ע"ב:

◆

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה לפי כו'. מזכיר דרוחות מועילות כצ"ל:

◆

רבינו חננאל

ואקשינן, אלא הא דתנן ניסוך המים שבעה, מני, אי ר' יהודה בן בתירא האמר ניסוך המים מיום שני של חג מתחיל משעה שמזכיר, ולא משכחת אלא ששה, אי ר' עקיבא תרי יומי הוו כו', כל אחד משעה שאומ' כי מזכיר, מאותה שעה מתחיל ימי הניסוך. **ואסיקנא, הא דתנן ניסוך המים שבעה גמרא היא, דאמר משמיה דר' יוחנן, ערבה ביום השביעי של חג, וניסוך המים שבעת ימי החג, ועשר נטיעות (מעודרות) [מפוזרות] בבית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן,** כבר פירשנוה. **ואלו כולן גמרא בידינו, כי הלכה למשה מסיני הם. ותריצנה הכי,** א"ר יהודה משום ר' יהושע בן בתירא, [וקודם שנסמך בישיבה היו קורין אותו בן בתירה], העובר לפני התיבה ביום טוב אחרון של חג, האחרון מזכיר. פי' המתפלל במוסף הוא מזכיר בתחיית המתים מוריד הגשם, [והמתפלל שחרית אינו מזכיר, וביו"ט הראשון של פסח] המתפלל שחרית מזכיר מוריד הגשם ופוסק, והמתפלל במוסף אינו מזכיר כלל. וכך הלכ', דגרסי' בירושלמי א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' יהודה בן בתירא, ומאי טעמא דר' יהודה, [כדי שיצאו] המועדות בטל, מפני שהטל סימן יפה לעולם. **אם** לא הזכיר גשמים בתחיית המתים ולא שאלה בברכת השנים מחזירין אותו. היכן הוא חוזר בו ויהיה כמו שא' בראש חדש אם עקר את רגלו חוזר בתחלה ואם לאו חוזר לעבודה, והכא אם עקר את רגליו חוזר בתחלה ואם לאו חוזר לשומע תפלה. א) (וכן א"ר יהודה קודם שיסמך בישיבה היו קורין אותו בן בתירה). **מתוך** חמשה דברים נגאלו ישראל ממצרים, מתוך צרה שנאמר ויאנחו בני ישראל מן העבודה, מתוך צווחה שנאמר [וישמע] אלהים את נאקתם, מתוך זכות אבות שנאמר ויזכר אלהים את בריתו [וגו'], מתוך תשובה שנאמר וירא אלהים את בני ישראל [וגו'], מתוך הקץ שנאמר וידע אלהים. וכך הם מפורשים בענין בצר לך ומצאוך, וכן בענין וירא בצר להם בשמעו את רנתם. **אסור** ליחיד להזכיר עד שיזכיר שליח ציבור ויאמר מוריד הגשם. קמא לצלותא כמי שיזכיר שליח ציבור דמי. ומזכירין הצבור ביחיד אע"פ שלא מקמי שליח צבור. **תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר.** שאינן נעצרין כמו המטר, מדכתיב חי ה' אם יהיה טל ומטר כי אם לפי דברי, וכתיב לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה, ואלו טל לא אדכר למימרא

א) נראה שהסגור שייך למעלה וכצ"ל ותריצנא הכי אמר ר"י משום ריב"ב וקודם שנסמך בישיבה היו קורין אותו בן בתירה.